

KUŘÁCKÉ POTŘEBY VE SBÍRCE MUZEA V IVANČICÍCH

Barbora Svobodová

Ve sbírce Muzea v Ivančicích se nachází několik desítek předmětů spojených s kouřením. Jedná se o 58 kusů dýmek či jejich hlaviček a špiček, dále 21 kusů nádob na tabák a sedm popelníků, dva stojánky na kuřivo a jeden stojánek na dýmky. Předměty jsou rozptýlené v několika podsbírkách, konkrétně v podsbírce Historická a dále v podsbírkách Keramika a Sklo. To vedlo k předpokladu, že jde o izolované, vzájemně nesouvisející skupiny předmětů. Systematickým výběrem a seskupením však vyšlo najevo, že kolekce kuřáckých potřeb je vcelku ucelená a dosti obsáhlá. Dokumentace kuřáckých potřeb byla provedena v roce 2020 a následovalo jejich rozdělení do určitých celků, jež celý soubor zpřehledňují, i když jsou jednotlivé předměty nadále evidovány ve svých původních podsbírkách.

Mezi kuřácké potřeby řadíme předměty, které jakýmkoliv způsobem souvisí s kouřením, tedy hlavičky dýmek, odlejšáky, troubele, špičky na doutníky či cigarety. Dále nástroje na čištění dýmek či úpravu doutníků (ve starých inventářích je zmíněný nožík na doutníky umístěný v pruském tolaru, který se však ve sbírkách nedochoval). Mezi kuřácké potřeby patří i nádoby na sekaný či šňupavý tabák, pytlíky na tabák, pouzdra na cigarety nebo krabice na doutníky. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na popelníky. S kouřením souvisí také předměty, které vytvářejí oheň potřebný k zapálení kuřiva, tedy sirky či zapalovače. Z výčtu je patrné, že problematika kuřáckých potřeb zasahuje z muzejnického hlediska do mnoha oblastí i materiálů.

Ve sbírce Muzea v Ivančicích se kuřácké potřeby vyskytují již v nejstarších inventářích¹ a přírůstky se objevují pravidelně až do šedesátých let 20. století. Pak nastává ve sběru těchto předmětů na několik desetiletí pauza a teprve po roce 2000 do sbírky opět začínají přibývat jednotlivé kusy, především popelníky či krabice na kuřivo. Lze konstatovat, že předměty pocházejí od dárců z Ivančic nebo blízkého okolí či od obchodníka se starožitnostmi, který spolupracoval s ivančickým Muzejním spolkem. V mnoha případech tedy můžeme identifikovat dárce, u některých

1 Muzeum v Ivančicích bylo založeno v roce 1894.

předmětů dokonce původního uživatele kuřácké potřeby nebo výrobce.² Místo a datum vzniku konkrétních předmětů však v záznamech zpravidla zmíněno není. Kromě konzultací v Muzeu Vysočiny v Třebíči s touto problematikou Muzeu v Ivančicích velmi pomohl mezinárodně uznávaný sběratel Dr. Josef Stanislav. S jeho odbornou pomocí se podařilo dýmky a další potřeby zasadit do širšího kontextu.

Při zpracovávání kolekce byl vytvořen podrobný přehledový katalog, který bude sloužit pracovníkům muzea i badatelům. Cílem této materiálové studie je rekapitulovat hlavní závěry, které z uspořádání kolekce vzešly, a poskytnout přehled o kuřáckých potřebách ve sbírce Muzea v Ivančicích. Nastíníme jejich materiálové rozdělení a pokusíme se také zjistit, zda nejsou v kolekci mezery, které snižují výpovědní hodnotu sbírky a které by se mohly stát podnětem pro další akviziční úsilí.

KRÁTCE Z HISTORIE KUŘÁCKÝCH POTŘEB

Historie výroby dýmek a dalších kuřáckých potřeb je neodmyslitelně spjatá s pěstováním tabáku. První centra pro výrobu kuřáckých potřeb vznikala v Anglii. Jednalo se převážně o dýmky z pálené hlíny. Poté, co anglický král Jakub I. zakázal na britských ostrovech kouření, přesunula se výroba na kontinent, konkrétně do Holandska, odkud se znalost výroby dýmek rozšířila dále do německy mluvících zemí.³ Původně měly hliněné dýmky kvůli vysoké ceně tabáku, na nějž mělo monopol Španělsko, menší hlavičky, s rostoucí dostupností tabáku se však zvětšovaly. Dalším mezníkem, který ovlivnil rozšíření dýmek a kouření tabáku, byla třicetiletá válka, kdy se nositeli tohoto zvyku stali vojáci.⁴ Kouření dýmek se rychle rozšířilo mezi mužskou populací a tento vývoj podnítil střídání módních vln stran používaného materiálu či tvaru dýmek. Hliněné dýmky vystřídaly dýmky dřevěné a po objevení nalezišť kaolinu se na trh začaly dostávat také dýmky porcelánové.⁵ Jejich výroba se prolínala s rozšířením dýmek z mořské pěny neboli sepiolitu, což je porézní, lehký nerost, který má pro výrobu dýmek výborné vlastnosti. Od druhé poloviny 19. století na scénu přichází tvrdé dřevo vřesovce stromového, známého

pod označením briar, z něhož se dřevěné dýmky vyrábí dodnes. K výrobě dýmek se využívají kořenové náběhy, které se složitým postupem zpracovávají, dýmky pak mají skvělé vlastnosti.⁶

V ivančické sbírce se nachází také několik potřeb pro kouření cigaret či doutníků. Ty se v karibské oblasti vyráběly již od 16. století, v Evropě se objevily továrny na jejich produkci v 18. století a velkou oblibu si získaly během století následujícího. Od osmdesátých let 19. století se začaly prosazovat cigarety, tedy sekaný tabák zabalený v papíru, které převládly na trhu nejvíce po 1. světové válce, kdy se poprvé vykouřilo více tabáku v cigaretách než v dýmkách, a kuřácký trh ovládají dodnes.⁷

Protože se v průběhu staletí při výrobě dýmek používaly různé materiály a také jejich výrobu ovlivňovaly různé styly, staly se dýmky nejpozději v 19. století sběratelským artefaktem. Kolekce dýmek či kuřáckých potřeb vlastní nejenom muzea po celém světě, ale také mnoho soukromých sběratelů. Později se ke sběratelským kouskům přidaly obaly cigaret nebo doutníků.

TYPOLOGIE KUŘÁCKÝCH POTŘEB A TERMINOLOGIE ČÁSTÍ DÝMKY

Kuřácké potřeby můžeme rozdělit do pěti hlavních skupin. První skupinu představují potřeby ke kouření, jako jsou dýmky a jejich součásti. Další skupinou jsou špičky. Následuje skupina nádob na uchování tabáku, kde rozlišujeme nádoby na sekaný tabák, a to keramické, nebo textilní, nádoby na šňupavý tabák z různých materiálů a v neposlední řadě také dřevěné a plechové krabice na doutníky nebo cigarety. Čtvrtou skupinou jsou popelníky a pátou pak různé doplňky, např. stojánek na dýmky, nebo předměty sloužící k zapalování dýmek či cigaret. Poslední skupina je v našich sbírkách zastoupena nejméně. Zmínit můžeme předměty, které sice k výrobě ohně sloužily, ale k zapalování dýmek se pravděpodobně nepoužívaly. Do této skupiny by měly patřit také předměty potřebné k čištění dýmek, ty se bohužel ve sbírkách ivančického muzea nenachází.

Terminologie částí dýmek není jednoznačná. Liší se podle toho, jaký obor se k problematice vyjadřuje. Hliněnými dýmky se zabývá postmedievistická archeologie, ale terminologie zatím není ani v rámci tohoto oboru zcela ustálená. Další obor, který dýmky terminologicky určuje, je etnologie, jež se zabývá recentními

2 Dárce nemusí být nutně primárním uživatelem dýmeky, u některých záznamů ve staré evidenci sbírky je připsaná poznámka o původním majiteli, který dýmku skutečně používal.

3 NÁLEVKA, Vladimír. Z historie dýmek. *Umění a řemesla*. Praha: Sdružení Umění a řemesla, 1979, č. 3, s. 64.

4 HOUSER, Jiří. *Dýmka v proměnách času*. Brno: Datel, 1996, s. 17–23.

5 Můžeme předpokládat, že se porcelánové dýmky šířily hlavně jako levná náhrada dýmek z briaru či mořské pěny, jejich kuřácké vlastnosti totiž nebyly optimální – nepohlcují kondenzát, rychle se rozpálí a není snadné je udržet, tabák se v nich může spálit.

6 HIGINS, David John. *Kouzla a taje dýmek: uživatelská příručka*. Praha, 1999, s. 23–25.

7 HRYCH, Ervín. *Slavná historie tabákového dýmu*. Praha: Forma, 1996, s. 43–51 a 84–99.

exempláři.⁸ Protože se ve sbírce Muzea v Ivančicích nachází jak recentní dýmky, tak dýmky hliněné, získané při různých výkopových pracích, pokusíme se oba terminologické směry propojit.⁹

Dýmky se rozdělují na jednodílné a vícedílné. Jednodílné dýmky jsou zastoupeny mezi hliněnými i dřevěnými exempláři, přičemž hliněné jsou typologicky nejstarší. Skládají se z hlavičky, jež je krčkem spojená s troubelí v jeden celek, hlavička může být ze spodní strany opatřena ostruhou. Vícedílné dýmky mohou být z různých materiálů a jejich rozdělení může být následující: Dvoudílné dýmky, u nichž je hlavička dýmky opět z různého materiálu (hlína, mořská pěna nebo dřevo), k ní se připojuje troubel (ve sbírkách jsou uchované většinou dřevěné, ale jako materiál mohl být použit i husí brk nebo rákos). Následuje nejmladší varianta vícedílných dýmek, a to dýmky trojdílné. Zde jsou hlavička dýmky a troubel ještě doplněny o mezikus, který je nazýván různě: odlevák, mokváček nebo šťávník. Je to drobnější část dýmky, v níž se shromažďovala tzv. močka – kondenzát, který vzniká při kouření tabáku v dýmce.

Také troubele mají několik částí. Troubele se soustružily většinou z třešňového nebo lískového dřeva, později se mohly vyrábět z rohoviny nebo z pryže potažené textilií. Ve spodní části bývá jen opracované dřevo, v horní části je k troubeli našroubován váleček z rohoviny, do nějž je teprve připevněn náustek, který je na konci mírně rozšířen, aby nemohl vypadnout ze štěrbiny mezi sevřenými zuby.¹⁰

ROZDĚLENÍ VE SBÍRCE

Sbírký ivančického muzea jsou rozděleny do 17 podsbírek, ovšem podsbírkou kuřáckých potřeb bychom hledali marně. Jak už bylo zmíněno, soubor kuřáckých potřeb je rozptýlený do několika podsbírek podle materiálu nebo zařazení. V podsбірce Historická se nachází především hlavičky dýmek získané darem nebo koupí, ale

také hlavičky nalezené při archeologických výkopových pracích v Ivančicích.¹¹ Jedná se především o zlomky různých starých dýmek. Dále jsou zde zařazeny troubele a malé nádoby na tabák (pravděpodobně šňupavý), jedny papírové sirky, kožený váček na tabák, popelníky a pouzdro na cigarety nebo doutníky. Spadá sem i textil uložený ve sbírkách, konkrétně dva textilní pytlíky na tabák podšité kůží a jeden kožený pytlík. V podsбірce Keramika se nacházejí především keramické nádoby na sekání tabák, popelník a stojánek na kuřivo. V podsбірce Sklo jsou popelníky z hutního skla.

Při rozdělení kuřáckých potřeb jsme postupovali takto: v první řadě jsme sbírku rozdělili na dýmky a s nimi související předměty jako hlavičky dýmek, odleváky a troubele. Druhou skupinu tvoří špičky, třetí nádoby na tabák, dále popelníky a do poslední skupiny jsou zahrnuty různé doplňky. V rámci tohoto dělení jsme postupovali dle materiálů, z nichž jsou předměty vyrobeny.

Dýmky

Skupina dýmek je rozdělena na hliněny, tedy dýmky vyrobené z keramické hlíny, dřevěné dýmky, dýmky z mořské pěny a dýmky z porcelánu. Ve sbírce se nachází několik dýmek, jejichž materiál nelze konkrétně zařadit, a byly tedy zahrnuty do obecné skupiny „jiný materiál“.

Skupina „**hliněnek**“ obsahuje 13 předmětů, z nichž devět představují zlomky hlaviček dýmek, vesměs nalezených při výkopových pracích. Většinou se jedná o zlomky dýmek ze 17. a 18. století a často lze určit, že se jedná o výrobky ze Slovenska. Jedna z dýmek je holandského typu, nejspíš z Německa. Dále se v této skupině nacházejí čtyři kompletní hlavičky. Ty jsou z první poloviny 19. století, respektive z konce 19. století v případě tzv. gypsovky neboli kavárenské dýmky, tento typ se vyráběl na jedno použití do kaváren.¹² Tato konkrétní pochází z Kolína nad Rýnem. Další dvě hlavičky mají původ na Slovensku nebo v Maďarsku a u poslední nelze místo výroby přesně zjistit. Posledním předmětem z hlíny je odlevák s plastickou výzdobou.

Ve skupině **dřevěných dýmek** se nachází rovněž 11 předmětů. Dřevěné dýmky jsou rozděleny na dýmky kompletní a neúplné. Kompletní dýmky jsou zastoupeny ve čtyřech exemplářích různých typů. Ta nejjednodušší, podomácku vyrobená, je z jednoho kusu dřeva (tzn. hlavička je neoddelitelně spojena s dlouhou troubelí). Další kompletní dýmka je také lidová práce, ale již vícedílná, neboť hlavičku lze

8 MUSIL, Jan. Soubor raně novověkých hliněných dýmek z Hradební ulice v Chrudimi. In: *Zaměřeno na středověk: Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 520.

9 Terminologii jednodílných hliněných dýmek ve svém článku používá Jan Musil (viz pozn. 8). Terminologie vícedílných dýmek je v oboru etnologie nastíněná Jožou Ország-Vraneckým (viz pozn. 10), který ale používá nářečí východní Moravy. Další terminologie dýmek se objevuje v publikaci UHLÍŘ, Jiří. *Dýmky: expozice Západomoravského muzea v Třebíči*. Třebíč: Západomoravské muzeum, 1971, ta však není zcela přehledná.

10 ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. *Dýmkařství na východní Moravě*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1972, s. 16.

11 Jejich zpracovatelkou byla Olga Uhrová, dlouholetá odborná muzejní pracovnice. Oblastí jejího zájmu byla také keramika.

12 Některé modely kavárenských dýmek mohly být používány opakovaně, když se jim odlomila část náustku.

Hliněná dýmka
holandského typu.
(Muzeum v Ivančicích)

oddělit od troubele, která je zároveň opatřena kostěným náustkem. Zbylé dvě dýmky jsou německé nebo rakouské provenience z počátku 20. století. Tyto dvě dýmky mají tři části (hlavička, odlejšák a troubel s náustkem) a jsou v celek spojené kroucenými provázky. Zbylých sedm předmětů jsou dýmky neúplné nebo jejich části. Některé jsou z Německa z devadesátých let 19. století či z dvacátých let 20. století, jiné, tzv. pytlůvka či ulmovka nebo též ulmačka, jsou z Německa z oblasti Ulmu, což bylo v 19. a na počátku 20. století (především v letech 1850–1914) významné centrum výroby dýmek. Jiné můžeme díky jejich kování zařadit do oblasti Rakousko-Uherska, spíše do uherské části monarchie do devadesátých let 19. století. Jedna hlavička dýmky se z uvedeného rámce vymyká: Jde o hlavičku vyřezanou ve stylu kubismu ve dvacátých nebo třicátých letech 20. století.

Dalším materiálovým druhem je **mořská pěna**, sem spadá 15 kusů dýmek. Dýmky z mořské pěny můžeme rozdělit na hlavičky dýmek a dýmku kompletní, ta je ve fondu pouze jedna. Jedná se o kvalitní, jemně vyřezávanou dýmku, pravděpodobně vyrobenou ve Vídni kolem poloviny 19. století. Skládá se z hlavičky, odlejšáku a troubele s náustkem. Celek je spojený řetízkem. Mezi hlavičkami je 10 předmětů, pocházejících s největší pravděpodobností z Maďarska. Jsou vyrobené kolem roku 1850, ale většina jich je antedatovaná do 18. století. Dvě z nich je možné blíže určit, patrně byly vyrobeny v Budapešti. U mnohých těchto dýmek známe dárce či prodávajícího. Dále se zde nachází drobná hlavička dýmky s erbem, pravděpodobně rakouské provenience. Nakonec jsou ve sbírce dvě kvalitně zpracované dýmkové hlavičky, které pochází s největší pravděpodobností z Francie, snad přímo z Paříže. Jedna z nich je zdobena vyřezávaným architektonickým portálem s postavou stojícího Napoleona a je opatřena stříbrným kováním. V roce 1923 ji do muzea prodal

obchodník Chrást.¹³ Druhá hlavička je vyřezaná do podoby ženské hlavy, zdobená vkládanými polodrahokamy (tyrkys) a rovněž opatřená stříbrným kováním. Tato hlavička se do muzea dostala v roce 1938 od paní Anny Henlichové. Do stejné skupiny patří také hlavička dýmky pocházející pravděpodobně z Turecka, lze tak usuzovat z jejího tvaru, ale blíže ji určit neumíme.

Ve sbírkách se dále nachází skupina osmi kusů dýmek **porcelánových**. Porcelánové dýmky byly produkovány v letech 1870–1918 a dnes se vyrábějí jejich repliky. Centry výroby u nás byly převážně západní Čechy a v rámci monarchie také Vídeň. Největšími producenty však byly německé země. Porcelánové dýmky můžeme rozdělit na dvě skupiny: dýmky kompletní i s troubelemi a dýmky neúplné, v podobě hlaviček nebo hlaviček s odlejšáky. Kompletní máme ve sbírkách „porcelánky“ dvě, jednu české provenience s vojenským motivem a českými nápisy, opatřenou třešňovou troubelí. Druhá je německé provenience s lidovým motivem a odlejšák i troubel jsou vysoustruženy z tmavé a světlé rohoviny. Dýmka je spojená kroucenou šňůrkou se střepečky. Převážnou většinu skupiny neúplných dýmek tvoří dýmky s vojenskou tematikou, tzv. památky z vojny (tři kusy), a dále se v ní nachází jedna hlavička s mysliveckým motivem a jedna atypická hlavička v podobě korbele. Jako poslední můžeme zmínit porcelánovou hlavičku s odlejšákem s portrétem Františka Müllera, majitele uhelných dolů v Padochově. Tento předmět muzeu věnoval roku 1935 František Gross, horník z Oslavan.

Poslední skupinu tvoří dýmky z **různých materiálů**. Velmi zajímavá je dýmka z modré skloviny s troubelí ovinutou skleněnými korálky. Tuto nezvyklou dýmku muzeu daroval v roce 1941 místní učitel J. Cejpek. Dále je sem možné zařadit dýmku z lastury. Takové dýmky jsou české provenience, tato konkrétní se do sbírek dostala v roce 1910 od J. Pohla. Třetí dýmku v této skupině je drobná kovová dýmka vyrobená nejspíš v Anglii.

Špičky

Ve skupině špiček se nachází osm předmětů. Z materiálového hlediska se jedná o špičky ze dřeva a mořské pěny. Dřevěné špičky jsou zastoupeny ve dvou exemplářích. Jedna rustikální, vyrobená z vřesu, druhou z nich darovala muzeu v roce 1934 Růžena Seková, pravděpodobně patřila jejímu manželovi Theodoru Sekovi.¹⁴ Tato

¹³ Ve starých inventářích Musejního spolku se mezi lety 1912–1925 opakovaně objevují koupe od obchodníka starožitnostmi Chrasta. I přes značné úsilí se však nepodařilo najít konkrétnější informace k jeho osobě.

¹⁴ Theodor Seka byl v letech 1889–1890 a později znovu v roce 1909 starostou ivančického Sokola. V letech 1890–1896 zastával funkci náčelníka. ČEJKA, Jiří. *Ivančice: dějiny města*. Ivančice: Město Ivančice, 2002, s. 364.

Špička na doutníky z mořské pěny s jantarovým náustkem. (Muzeum v Ivančicích)

špička má podobu ženské nohy. Dalších šest špiček je vyrobeno z mořské pěny, u tří z nich máme alespoň základní informace. Nejhodnotnější je špička vídeňské provenience s motivem běžícího koně a psa, materiálově jde o kombinaci mořské pěny a jantaru (náustek), uložená je v dobovém ochranném pouzdře. Tento předmět do muzea daroval Jaroslav Běbara v roce 1947 a podle údajů v přírůstkové knize patřila rodině Františka Kuldy, místního učitele. Podobnou vídeňskou špičku z konce 19. století, s plastikou jezdce s koněm ve skoku a opatřenou pouzdrem, daroval muzeu Vlastimil Veselý v roce 1945. Třetí špička je drobná práce neznámého původu, zdobená řezbou koně a uložená rovněž v ochranném pouzdře. Další špička má tvar opičí hlavy a v roce 1925 ji muzeu prodal obchodník Chrást. Následuje drobná špička s dekorem akantových listů kolem otvorů. A konečně hladká rovná špička, silně zakouřená, se v muzeu objevila mezi lety 1894–1920 a daroval ji Vincenc Stehlík.

Nádoby na tabák

Velkou skupinu tvoří nádoby na tabák. Lze je rozdělit na menší krabičky na šňupavý tabák, na velké keramické nádoby na tabák sekaný, na váčky a nakonec na krabice na doutníky a cigarety. Do první části byly zařazeny čtyři menší krabičky na šňupavý tabák a také jedna kovová tabatěrka na cigarety. Jedna z krabiček je dřevěná s malbou na odklápěcím víčku, další je celokovová, oblá, také s odklápěcím

Nádoba na tabák v podobě kovářského špalku. (Muzeum v Ivančicích)

víčkem. Třetí je neúplná, zachovala se jen spodní část, která je zdobená drobnou, ale velmi propracovanou mozaikou s obrázkem římského Pantheonu, víčko jí chybí.¹⁵ Poslední je menší cínová nádobka s částečně odklápěcím víčkem. Cigaretová tabatěrka je z alpakového plechu, po otevření jsou v každé části tabatěrky místa na cigarety se zajišťujícím páskem.

Dále máme ve sbírkách 10 větších keramických nádob na sekaný tabák, některé jsou z lakované keramiky, tzv. siderolitu. Jedná se o plasticky zdobené válce s víkem. Většina byla vyrobena kolem poloviny 19. století v západních Čechách, ale mezi nádobami jsou i importy, např. nádoba s víkem zdobeným vyobrazením námořníků, která s největší pravděpodobností pochází z Anglie, nebo jiná, zdobená mořskými koníky a ulitami, je nejspíš z rakouského přímoří. Některé se však liší, např. neúplná nádoba, bez víka, v podobě hlavy vojáka (voják má dva obličaje, každý trochu jiný). Nádobu získalo muzeum v roce 1913. Za zmínku stojí výrobek z roku 1908 v podobě kovářského špalku s kovadlinou a nářadím. Tuto nádobu na tabák vytvořil

¹⁵ Jedná se o miniaturní mozaiku, jejíž technika vznikla v Itálii kolem roku 1740. Pro takové mozaiky se používalo různé barevných skleněných tyčí, které se naštipaly na dílky velikosti 1–5 mm, z kterých se následně tvořil výjev. Viz: HÖFEROVÁ, Jana. *Technologický vývoj mozaikářského řemesla*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta, s. 81.

jako dar kováři místní rodák a spolumajitel kamnářské továrny v Ivančicích Maximilian Schildberger a do muzea ji v roce 1938 darovala Marie Schildbergerová.

Další schránou odlišného vzhledu je nádoba v podobě sedícího císaře Františka Josefa I. Jedná se o velmi oblíbený výrobek západočeské provenience (Hohenstein – Unčín u Teplic v Čechách), který se vyráběl v několika edicích – lze je rozpoznat podle stárí císaře, tento konkrétní je z konce 19. století. Nádoba se do muzea dostala v roce 1947, není však kompletní, císaři chybí zbraň, kterou by měl držet v ruce. Poslední nádoba na sekaný tabák je porcelánová s víčkem, uložená v plechovém pouzdře s poklopem.¹⁶

Koženým váčkům na tabák se lidově říkalo „kočičák“ a v našich sbírkách byly takto určeny původně pouze dva kusy. Po konzultacích jsme do této skupiny zařadili další dva váčky, které byly dosud evidovány jako dámské kabelky. Celkem se tedy jedná o čtyři váčky: dva jsou kožené, jeden potištěný podobiznami králů a heraldickými znaky, druhý je vyšívaný barevnou kůží a zdobený koženými závěsky, pravděpodobně pochází z Maďarska. Další dva váčky, dříve určené jako dámské kabelky, jsou z vnějšku posíté skleněnými korálky a uvnitř podšité jemnou kůží.

Do stejné kategorie patří i krabice na uschování a transport doutníků nebo krabička na cigarety. Dřevěná krabice na doutníky s odklápěcím víkem je polepená barevnými etiketami výrobce, plechová je potištěná reklamní značkou a nápisem „CIGARETTES 'MEDIUM' 100“. Do sbírek se společně s tabatěrkou dostaly v letošním roce.

Kožený váček tzv. kočičák, posítý skleněnými korálky. (Muzeum v Ivančicích)

16 Z pozůstalosti ivančického rodáka, kněze, spisovatele a sběratele pohádek B. M. Kuldy.

Popelníky

Obsahově menší skupinou patříci ke kuřáckým potřebám představují popelníky, zařadili jsme do ní sedm předmětů. Je zde jeden dřevěný a jeden plechový popelník, dále tři keramické, z toho jeden v podobě stojícího psa se dvěma nádobami po stranách, zbylé dva jsou z hutního skla, získané v roce 2012.

Popelník s plastikou psa. (Muzeum v Ivančicích)

Různé doplňky

V poslední skupině jsou zařazeny předměty, které nespádají do žádné z výše uvedených kategorií. Jedná se o dřevěný stojánek na 12 dýmek. Stojánek je poškozený, o jeho původu bohužel nic nevíme. A dále dva stojánky na kuřivo, tedy stojánek, do něhož je možné vložit doutníky nebo cigarety a zápalky. Jeden stojánek je dřevěný v podobě pumpy a nádob na vodu. Druhý je kameninový, skulpturně pojatý, pravděpodobně istrijské nebo severoitalské provenience z poloviny 19. století.

Do této oblasti spadají také předměty sloužící k zapálení kuřiva. Bohužel takové předměty se ve sbírkách našeho muzea vyskytují ve velmi malé míře. Můžeme sem zařadit papírové sirky v krabičce, které však kuřivo pravděpodobně nezapalovaly. Nebo dvě křesadla (křesadlové stolní zapalovače), u nich si však také nemůžeme být jisti tím, zda mohla sloužit k zapalování kuřiva. Taková křesadla se spíše používala k zapálení svící. Dýmky se dříve zapalovaly pomocí hubky nebo svíčky a dlouhého

smotku papíru, později se používaly právě sirky. Bohužel žádné další předměty k zapalování, jako například různé druhy sirek nebo zapalovače, ve sbírkách nejsou. Zde vidíme možnost rozšíření sbírky.

Křesadlový stolní zapalovač z druhé poloviny 18. století. (Muzeum v Ivančicích)

Závěrem

Cílem práce bylo představit kolekci kuřáckých potřeb ze sbírek Muzea v Ivančicích, jež byla v uplynulých letech nově utříděna a byl k ní vytvořen samostatný katalog. Dalším výstupem nového uspořádání kolekce bylo doplnění existujících evidenčních karet a pořízení fotodokumentace. Výsledkem tohoto úsilí bylo oproti původním předpokladům zjištění, že je tato kolekce poměrně rozsáhlá a co do spektra uchovávaných předmětů i ucelená. Ve sbírce jsou zastoupeny hlavní oblasti kuřáckých potřeb, a to různé provenience či doby vzniku. K předmětům, které by bylo vhodné v budoucnu doplnit, patří především potřeby k zapalování, dýmkové čističe, spořiče tabáku apod., na ně se zaměří návazná akviziční činnost.

PRAMENY A LITERATURA

Muzeum Brněnska – Muzeum v Ivančicích, Sbírka Muzea v Ivančicích:
podsběrka Historická,
podsběrka Keramika,
podsběrka Sklo.

ČEJKA, Jiří. *Ivančice: dějiny města*. Ivančice: Město Ivančice, 2002. ISBN 80-238-9441-2.

HIGINS, David John. *Kouzla a taje dýmek: uživatelská příručka začínajícího dýmkaře*.

Praha: Nakladatelství Karel Hignar The pipe, 1999. ISBN 80-270-4650-5.

HÖFEROVÁ, Jana. *Technologický vývoj mozaikářského řemesla*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

HOUSER, Jiří. *Dýmka v proměnách času*. Brno: Datel, 1996. ISBN 80-901961-3-6.

HRYCH, Ervín. *Slavná historie tabákového dýmu*. Praha: Forma, 1996. ISBN 80-7213-006-4.

NÁLEVKA, Vladimír. *Z historie dýmek. Umění a řemesla*. Praha: Sdružení Umění a řemesla, 1979. ISSN 0139-5815.

ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. *Dýmkařství na východní Moravě*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1972. Malé tisky Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

UHLÍŘ, Jiří. *Dýmky: expozice Západosmoravského muzea v Třebíči*. Třebíč: Západosmoravské muzeum, 1971.

UNGERMAN, Šimon a PŘICHYSTALOVÁ, Renáta, ed. *Zaměřeno na středověk: Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-027-2.